

DEBRECENI PROTESTÁNS LAP

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETI KÖZLÖNY.

A lap szellemi részét illető minden közlemény a szerkesztőséghez Nyomtató utca 9. sz. küldendő.

Megjelen hetenként egyszer szombaton, másfél iven.

Előfizetési ár: egész évre 12 korona, félévre 6 korona.

Hirdetések jutányos áron közöltetnek.

Egyes szám ára 30 fillér.

Az előfizetési és hirdetési pénzek

s a lap megrendelésére és szétküldésére vonatkozó összes

megkeresések Karai Sándor tanárhoz (József Kir. herceg-utca 54. sz.) intézendők.

Lelki munka.

Ján 6, 27. „Munkálkodjatok nem az eledelért, a mely elvész, hanem az eledelért, mely megmarad az örökéletre, melyet az embernek Fia ad nektek.“

A Tibériás-tengerén tul, azon a helyen, hol Jézus öt kenyérral és két hallal az előző nap ötezer embert elégitett ki, — nagy sokaság gyülekezett össze újból, kíváncsian keresve mindenütt a názáreti prófétát. Minthogy azonban ott, azon a helyen sehol nem látták, legott hajóra ülének és a tengeren áthajóztak a tulsó partra, Kapernaum városában, hol végre csakugyan sikerült megtalálniok Jézust.

Miért ez a nagy buzgóság? . . . Magának Jézusnak is feltűnt ez s nyíltan szemére is lobbantá a sokaságnak: Bizony csak azért kerestek engem -- ugymond — mivelhogy „ettetek ama kenyerekben és megtelt vala a hasatok“ . . . De a dorgáló szavakhoz nyomban hozzáteszí aztán: „Munkálkodjatok nem az eledelért, a mely elvész, hanem az eledelért, mely megmarad az örökéletre melyet az embernek Fia ad nektek.“

Az emberek nagy része ma is csak úgy él-hal a kenyérrért, a testi, anyagi javakért, mint a Jézus korabeli sokaság, Sok ember a szó szoros értelmében csakis azért él, hogy egyék, hogy testi szükségleteit, érzéki kedvteléseit kielégítse; s ezért kész a legfáradságosabb munkára, a legnagyobb áldozatra is! — Épen ezért nem lehet elég sűrűn hangoztatni amaz ösrégi mondást, hogy „nemcsak kenyérral él az ember!“ . . . hogy az a kenyér csak testi életedet táplálja, de lelked éhségét, szived szomját el nem oltja, ki nem elégit . . .

Ah, keressétek hát ama mennyei kenyeret is, melyből a ki eszik, meg nem éhezik soha! Keressétek különösen most, e téli időszakban, midőn a testi kenyérrért való szorgalmatoskodásra sokkal kevesebb alkalmatok és szükségetek van, mint a testi munkára hívó többi évszakokban.

Keressétek most, annál nagyobb buzgósággal Istennek országát! s munkálkodjatok nem a földi, veszendő kenyérrért, hanem azért a kenyérrért, azért a lelki eledelért, mely megmarad az örökéletre s melyet az embernek Fia ad nektek!

Léóay Lajos
sárkereszturi ref. lelkész.

Han d' Island.

(Adventi elmélkedésül).

Ott lakott a kietlen sziklákon Norvégia hegységeiben, hová egy fatörzsön uszott át előbbi hazája partjairól. Nem volt senkije, mert nem igen talált magához hasonlót. Volt mégis egy barátja, egy jeges medve, melynek hátán a legmeredekebb sziklákon is fel alá nyargalhatott. A sivár magány lakója emberi lény volt. Hite is vala. Szüksége volt egy istenségre, hogy legyen neki kit káromolni. . . . Erősítse meg magát az olvasó, hogy e rideg lény élete ne támaszson benne borzongást, sem korai megvetés érzetét, minövel a *Mester* a sátánt sem sujtotta. *Han d' Island*¹ lesz a szörnyü teremtes, ha egészen bemutatnom, de a kit eddig leirtam még félig sem az. Az ő egész mivolta csak ezután jö. Elhagyatott gyermek korában megszánták a jámbor szerzetesek, magukhoz vették s fölnevelték. Kigyót melengettek keblükön, mert a felnőtt Han felgyújtá a kolostorukat s ezzel megkezdé a maga hivatását az *emberiség pusztítását* és kitartó rontását. Leszakaszt egy hidat, mikor sok nép van rajta; felgyújtja a drontheimi székesegyházat, hogy sok embert pusztítson el benne. Egy viharos éjjel kioltja a világító torony lángját, hogy a part felé törtető hajókra vészteljes éjszakát borítson. Ez hát Han d' Island? De minek írják papírlapra és könyvbe ityen szörnyü teremtes nevet? . . . Mert az író izzó lelke felfedezte benne, amit aztán a kritika is felfedezett, t. i. az *eszmét*, a mélységest és gazdagot. Megkönnyebbülten lélegzünk hát föl, hogy Han d' Island csak mese, képtelenség. Az eszmének messzefutó arany-szövetét rejti magában. Mint a *Correggio éjszakáján* átdereng a mester lelke és megsejteni a maga elrejtett világosságát, úgy sejteni meg eme sötét ábra is az idealismus apostolát, ki eszmében bővölködik akkor is, mikor a sekélyes kortársak ideát sem sejtve csak festéken tengetik magokat és a szent ipart. Ha nem csalódtam, megértettem a nagy idealista író is, a kritika fontos és jelentős revelációit is.

Nemcsak érdeklődéssel, de örömmel is olvasgattam az *erkölesi törvény felfedezőjének*² levont tételeit, pontos elemzéseit melyekkel a világirodalom veséire tapintva meggyőzően tárja fel a haladás mozgató erőit, a szerinte mindig kétféle s többnyire körszakosan változó *hullámokban*. De Hand d' Island becsét

¹ Hugó Viktor egyik — allítólag első — regényének főalakja.

² T. i. Bodnár Zsigmond egyetemi magán tanár műveit, minkök: „Az Erkölesi Világ“, „Erkölesi Kérdések“, „Példák“ stb.

illetőleg olyat is megsejthettem, a mit a kritika³ elhallgatott, vagy — mint nagyon másodrendűt — szóba sem hozott. De szóljon először a szellemdus kritika. E szerint Han d' Island nem volna más, mint a költő lelkének háborgását megszemélyesítő alak. Dühöngése és pusztítvágya jelenti azt a nagy ellenszenvet, melylyel írója viseltetik a realismus világa ellen. Többet is jelent. Kifejezi azt is, hogy az idealismusnak a költészete sem egyezik meg a realistakéval. Mig a realista költő az abszolút jót a képzelet világából sem varázsolhatja elő sikerült *egészen*, sőt erre törekedni sem tud: addig az idealista teljes egészét tud produkálni s ha már *azt* jóban nem mutathatja föl, hát fölmutatja a *rosszban*, de úgy mint *egészen* és *abszolút*. Han a *rosszat nem másért* cselekszi hanem *magáért a rosszért*, noha *ezt* a realismus tagadja mondván: „a rosszat mert rossz senki sem cselekszi.“ *Han* gyönyört lel a pusztításban, gyönyört a haldokló áldozatok jajgatásában és csontjaik ropogásában, tehát ő az abszolút elvetemültség, a jó utolsó vonásának is levetkezése, megtagadása, minőt a legszélsőbb gonosztevők világa sem produkál. Az emberi érzés melegéből nincs benne semmi, tehát az ő lelkülete merőben *hideg*. *Ezt* keresi az idealista író hév lelkülete. Neki az kell, a mi *egészen hideg*, vagy *egészen meleg*; de a mi petyhüdt lágymeleg, *azt kiveti szájából*, mert az csak a realisták szája izének való, az csak a megalkuvás hiveinek a delikátja. Ugy de Han csak költött személy. Ez fő dolog, hogy mesebeli legyen. Ha történeti alak volna, úgy őt az élet produkálná, nem a költő. De a nagy költő mese anyagból gyurja őt, hogy e ponton győzze le ellenlábasait, éreztetvén velök, hogy az abszolút csakis a képzelet keresheti, de még a képzelet világában sem találhatja meg más, csak a korlátokon túljáró, a szertelenség szárnyain repülő . . . *idealista*. Jól van idáig, de kérdezzük meg hát azt is, miről a kritika nem beszél: miért nem nyerhetett a *hatalmas eszme* eredeti új öltözetet? Mert velem együtt mások is láthatják, hogy Han d' Island az ellentét nagy látszata mellett is formájában utánzat, mondhatnók egy magasztos plagium. Mert Han alakjában — ámbátor öltözete egy egy frissen lehuzott állatbőr, eledele nyers hus és meleg vér, mig neve ordításától ragadt reá; végre is felismerhetjük a puszták prófétájának *Jánosnak* eltorzítását, noha művészi eltorzítását. De ez eltorzítás annyira eredeti, ujdonszerű és szellemes, hogy szinte megadja az eszme kifejezésének is az eredetiséget. A cél és helyzet ösmerete pedig

³ B. Zs. „Erkölesi Világában“.

fölmenti a költőt az eltorzítás vádja alól is. Voltaképpen nem is a prófétát torzította el, hanem azt a társadalmat, melyet Han személyével egy jobb korszak ilyen uttörőjével ajándékozott meg. Han alakjában ki kellett önteni a költőnek nemcsak idealismusát, de pessimismusát is⁴. A torzítással hát nem Jánost profonálja és kissebbíti, hanem a korszakot piritja meg, melynek ezt mondja: ma a reformok utját nem bűnbánat és megtérés, hanem csak teljes felforgatás készítheti elő. A világitó torony lángjának is ki kell aludni mert egy jobb kornak jobb kulturája más világosságot követel. A társadalom megtagadta az evangélium tanait, meg a fogékonyságot is legjobb intőszó meghallására; messze távozott hivatásától és önmagától. *Jánosra Han d' Islandot* neki. . . .

Itt van az advent ideje, számadásra önbírálatra hívó komolyságával. De az éles hűs levegőben van valami izzó; . . . a szél egyhangu bugásából kihallik valami zajongó, tomboló morajlás is, hasonlatos a sok vizeknek zugásához. Értelme nincs, legfeljebb a Han káromkodásához hasonló. A kultura és régi jogrend őrtornyaiban a világitó láng megrezzeni látszik, mintha vihar csapkodná, mintha egy szörnyű Han keze fojtogatná . . . ki tudja milyen távol avagy milyen közel van hozzánk a reformok uttörője, a könyörtelen Han d' Island szelleme? . . . Nem hatott már a társadalomra a Délnek ama lánglelkű prófétája, azért jöve az Észak eme fagyos réme. Imhol állnak szemközt: *Észak a Dél ellen. Tompulásunk fokát* és a velőtlenség mibenlétét. Vajha jönne s megszegyenitne az északi jégember, hogy seregestül menekülne elöle a kies délszak felé az *Új parancsolat* enyhe égtájaira, sok sok ezer sziv sóhajtásával fordulva az új ég és új föld prófétája felé: János jövel! Jövel és tégy bizonyosságot a jövő hatalmasról és az Ő országaról.

V.

A debreceni egyetem és a convent.

Az egyetem ügyében a tiszántúli egyh. kerület egy emlékirattal járult a zsinat elé. Ezt az emlékiratot a convent az alábbi munkálattal együtt kiegészítésre terjesztette fel.

„Főtiszteletű és Méltóságos Convent!

Egyetemes conventünk f. évi június hóban tartott gyűlése alkalmával a tiszántúli egyházkerület által a debreceni protestans egyetem s közlebről a debreceni főiskolában felállítandó philo-

⁴ B. Zs. szerint: a pessim sták nem mások, mint a *realismus* idején élő *idealisták* L. Erkölcsei Világ" és „Példák" cz. műveit.

sophiai fakultás ügyében conventünk utján a zsinathoz intézett fölterjesztést nem találván olyannak, mely egy ily fakultás kulturális feladatát s a protestans tanárképzés tudományos színvonalát a kor követelményeihez képest kellő mértékben biztosíthatná, másfelől nem tartván megengedhetőnek, hogy a protestans tanárképzés az intézet fogyatékos berendezése és tudományos szükségletei miatt alacsonyabb színvonalon álljon, mint a hogy ma a hazai egyetemeken történik, a tiszántúli egyházkerület fölterjesztését azzal a megbizással tette át iskolaiügyi bizottságunkhoz, hogy a felállítandó tanszékeket tüzetesen felsorolva s a dologi kiadásokra is részletesen kiterjeszkedve, az intézet költségelirányzatát olyan színvonalon állítsuk egybe, hogy berendezése a hozzá fűzött magas czélt biztosíthassa s a tudományos követelményeket kielégíthesse, ide vonatkozó munkálatunkat pedig a convent jelen gyűlésére terjesszük be.

E megbizásunk alapján áttanulmányozva a tiszántúli egyházkerület fölterjesztésének előmunkálatait s figyelembe véve a hazai és külföldi egyetemek bölcsészeti fakultásának berendezését, ez alapon a tervezett fakultás szükségleteit igyekeztünk olyan fokon megállapítani, mely ha jóval alatta marad is az egyetemek ilynemű szükségleteinek, de az egyházkerületi fölterjesztésben előirányzott fentartási összeget kétszeresen is felülmulván, magasabb színvonalon képes szolgálni az intézet kulturális feladatait s biztosítani a tanárképzés tudományos érdekeit. Nem tévesztettük ugyanis szem elől, hogy e bölcsészeti fakultás egy speciális cél, a magyar protestans tanárképzés szolgálatában állana s ennél fogva sem olyan tanszékeket, sem olyan kiadásokat nem vettünk fel a tervezetbe, melyek az egyetemeken a tudomány önálló művelése és a tudományos vizsgálódások érdekében természetesen megvannak, de tekintetbe vettünk minden olyan dolgot, mely tanárképzésünk tudományos színvonalát volna hivatva biztosítani.

Midőn munkálatunkat tisztelettel beterjesztjük, megkivánjuk jegyezni, hogy valamint az egyházkerületi fölterjesztésben semmi említés sincs téve a tervezet bölcsészeti fakultás helyiségeiről s e helyiségek kellő berendezéséről, az e nemű szükségleteket mi sem vettük fel tervezetünkbe. Az egyházkerület nyilván úgy gondolkozik, hogy a debreceni főiskola épülete, kivált 12 osztályu főgymnasiumának külön épületbe tervezett kitelepítése után, képes lesz befogadni e fakultást is. Meg vagyunk ugyan győződve, hogy az intézet szervezése és berendezése még ez esetben is nagymérvű beruházási költséggel járna, mindazáltal, semmi adat sem állván rendelkezésünkre, e tekintetben véleményt nem nyilváníthatunk s mi is csak az évi fentartás szükségleteire kívánunk kiterjeszkedni az alábbiakban.

I.

Az egyházkerület a bölcsészeti fakultás szellemi szükségleteit 15 rendes tanári tanszék és 2 magántanári állás szervezésével kívánná ellátni. Hogy e tanszékek miesoda tudományszakokat ölelnének fel, azt a debreceni főiskola igazgatótanácsának 1903. évi november 13-iki gyűlésében 58. jegyzőkönyvi szám alatt foglalt határozata, melyet a tiszántúli egyházkerület ugyanazon évi novemberi közgyűlése is elfogadott 282. számú határozatában,

következőleg állapítja meg: 1. Rendszeres bölesészet. 2. Neveléstudomány és lélektan. 3. Összehasonlító nyelvészet, egyszersmind első classica-philologiai tanszék. 4. Második classica-philologiai tanszék. 5. Magyar irodalom. 6. Magyar nyelvészet és magyar-ugor összehasonlító nyelvészet. 7. Egyetemes történelem. 8. Magyar történelem. 9. Földrajz. 10. Modern nyelv és irodalom. 11. Matematika. 12. Physika. 13. Vegytan. 14. Allattan és növénytan. 15. Ásványtan és közettan. E sorozatot a főiskolai igazgatótanács a következő kívánsággal tölti meg: „Kivánatos ezenkívül, hogy egy második matematikai és egy második természettudományi tanszék felállítása is kimondassék“. E kívánságot azonban a zsinathoz intézett fölterjesztés figyelmen kívül hagyja.

Hogy e 15 tanszék a tervezett 2 magántanári állással együtt megfelele-e egy philosophiai fakultás berendezésének s kellő színvonalon biztosíthatja-e a magyar protestans tanárképzést, arra nézve legbiztosabb tájékoztatást nyerünk, ha a hazai és a magyar protestans közönség előtt ismeretesebb német egyetemek bölesészeti fakultásának berendezésén végig tekintünk. Az 1003. évi kimutatás szerint a budapesti egyetem bölesészeti fakultásán 37 rendes és 10 rendkívüli tanár működik, a kolozsvári egyetemén 26 rendes és 10 rendkívüli tanszék, a zágrábi egyetemén 15 rendes és 7 rendkívüli tanszék áll fenn. A szomszéd Ausztriában és Németországban, nem tekintve a gazdagabb felszerelésű nagy egyetemeket, mint a bécsi, berlini és lipcei egyetemek bölesészeti fakultásait, melyeken 40–50 rendes és majdnem ugyanannyi rendkívüli tanszéket tartanak fenn, Göttingában 38, Bonnban 33, Halléban 26, Heidelbergben 23, Tübingában 20, Jénában 19 rendes és a mellett mindenütt nagyszámú rendkívüli tanszék áll fenn a bölesészeti fakultáson. A magántanárok hosszú sorát pedig az egyetemeken, mint számításon kívül eső dolgot, figyelembe sem kívánjuk venni. Ilyen viszonyok között egy bölesészeti fakultásnak 15 tanszékkal való berendezését igen szegényesnek kell tartanunk. Szegényebb volna Németország legkisebb egyetemének, a rostocki egyetemnek philosophiai fakultásánál is, a melyen 13 rendes és 7 rendkívüli tanszék áll fenn. Ez okból a föntebb elsorolt 15 tanszékhez a legszerényebb igények mellett is kívánunk kell még a bölesészet- nyelv- és történelmi csoportban egy rendes tanszéket az archaeologiai és ókori történelem számára, mi által a másik egyetemes történelmi tanszék a közép- uj- és legújabbkori történet körére szoríthatnák; 3 rendkívüli tanszéket, egyet a művelődéstörténet egyet az aesthetika és művészettörténet, egyet pedig az történelem segédtudományai (palaeographia, diplomatika, numismatika, ethnographia) számára. E három rendkívüli tanszék közül egyet a könyvtárigazgató láthatna el. E tanulmányok oly szoros viszonyban állanak a tanárképzéssel, hogy előadásukról valamilyen formában okvetlenül gondoskodni kell.

A matematikai és természettudományi csoportban már maga a debreceni főiskolai igazgatótanács is érezte a tervezett öt tanszék kevés voltát. S valóban, a bölesészeti fakultások berendezéséből vonható minden tanulság arra készlet, hogy külön tanszéket vegyünk fel az elemi és felsőbb mathesisre, a kísérleti és elméleti physikára, továbbá a természettudományok mind a három ágára. Ugyhogy ezek által

ismét hárommal szaporodnék a rendes tanszékek száma. Minthogy továbbá a philosophiai fakultást elsőrenden a protestans tanárképzés nagyfontosságú érdeke hozná létre, ki kell terjeszkednie a középiskolai oktatás minden tanszakára s habár mai napság egyik protestans egyháznak sincsenek reáliskolái, mindazáltal — mivel legújában a középiskolák keretében a reáliskolákat különben is beiktattuk egyházi törvényeinkbe, — legalább rendkívüli tanszékkel gondoskodni kell a reáliskolák két speciális tárgyának: a francia nyelv és irodalomnak, továbbá az ábrázoló geometriának az ellátásáról is. E mellett az ábrázoló geometriának mellőzhetetlen szüksége lévén a tanárképzésünknek gyakorlati elsajátítására, hogy nyugateurópai nyelvek gyakorlati elsajátítására, hogy az által tanárjelölteink szakirodalmuknak legkiválóbb forrásaikhoz közvetlenül is hozzáférhessenek, gondoskodni kell német, francia és angol nyelvmesterek alkalmazásáról is. Végül egy egyetemi szinten álló bölesészeti fakultás tudományos berendezése megköveteli, hogy a fontosabb tudományos szolgáltatást teljesítő special-kollegiumok és magántanári előadások díjazásáról is gondoskodás történjék.

Ezek alapján a debreceni bölesészeti fakultás szellemi szükségleteit a következő 19 rendes és öt rendkívüli tanszékkal, továbbá nyelvmesterek és magántanárok alkalmazásával véljük elláthatónak:

a) Rendes tanszékek: 1. Bölesészet, 2. Neveléstudomány és lélektan, 3. Összehasonlító indogermán nyelvészet és classica philologia, 4. Classica philologia, 5. Magyar irodalom, 6. Magyar nyelvészet és ugor összehasonlító nyelvészet 7. Archaeologia és ókor történet, 8. Egyetemes közép-, uj- és legújabbkor történet, 9. Magyar történet, 10. Földrajz. 11. Német nyelv és irodalom, 12. Elemi mathesis, 13. Felsőbb mathesis, 14. Elméleti physika, 15. Kísérleti physika, 16. Allattan és anthropologia, 17. Növénytan, 18. Ásványtan és geologia, 19. Chemia.

b) Rendkívüli tanszékek: 1. Művelődéstörténet, 2. Aesthetika és művészettörténet, 3. A történelem segédtudományai (palaeographia, diplomatika, numismatika, ethnographia stb.) 4. Francia nyelv és irodalom, 5. Ábrázoló geometria. E rendkívüli tanszékek egyikét a könyvtárigazgató látná el.

c) Három nyelvmesteri állás a német, francia és angol nyelvre.

d) Magántanári előadások.

II

Az anyagi szükséglet megállapításánál elsőrenden a tanári fizetés jön kérdésbe. Ha azt akarjuk, hogy a protestans bölesészeti fakultás a magyar protestans tudományosságának olyan székhelye legyen, a mely legjobb szellemi erőinket, a tudomány hivatott és kiváló munkásait magához vonzza; ha a kalvinista magyarság központjában a kulturának olyan focust akarunk teremteni, mely szellemi világosságot árásson protestans középiskoláinkra s egyháztársadalmi és nemzeti közéletünkre is emelőleg hasson: akkor nemcsak magát az intézetet kell magasabb szinten berendeznünk, hanem tanáraink javadalmazását is ugyanilyen fokon kell megállapítanunk. Ha tanáraink fizetésére nézve általában zsinórmértékül állítottuk fel, hogy az nem lehet kevesebb a hasonló jellegű állami tanintézetek tanárainak fizetésénél, ugy a bölesészeti fakultás tanárainak fizetését sem lehet kevesebbre szabnunk, mint a hogy a hazai egyetemeken fennálló bölesészeti fakultások

tanárainak fizetése meg van állapítva. Legfőlegb a helyi viszonyokra való tekintetből az 1904. évi I. t.-cikkben megszabott 400 korona, illetőleg öt éven felüli szolgálatnál 1200 korona fizetési pótlékot lehetne figyelmen kívül hagynunk. E fizetési pótlék nélkül a budapesti és kolozsvári egyetem bölcészeti karán a rendes tanár évi fizetése 6000 korona és öt izbeli 800 koronás ötödéves korpótlék. A lakáspénz Kolozsvárott, melylyel Debrecen egyenlő lakbérosztályba esik, 15 évi szolgálaton alul 1120 korona, 15 évi szolgálaton túl pedig 1400 korona. A rendkívüli tanár fizetése 4000 korona és ötizbeli 400 koronás ötödéves korpótlék lakáspénze Kolozsvárt 840 korona.

Ezek előre becsátása után a bölcészeti fakultás anyagi szükségletét a következőkben állítjuk össze :

a) Személyi kiadások :

1. 19 rendes tanár törzsfizetése à 6000 K	114,000 K
2. Átlag 48 korpótlék à 800 K	38,400 "
3. 9 tanár (15 éven alul) lakáspénze à 1120 K	10,080 "
4. 10 tanár (15 éven felül) lakáspénze à 1400 K	14,000 "
5. 4 rendkívüli tanár törzsfizetése à 4000 K	16,000 "
6. Átlag 10 korpótlék à 400 K	4000 "
7. 4 rendkívüli tanár lakbére à 840 K	3360 "
8. Könyvtárigazgató (együttal rendkívüli tanár) 5000 K törzsfizetése korpótléka a 6. tételben), 1120 K lakáspénz (Kolozsvárt is ennyi)	6120 "
9. Könyvtárőr 2600 K fizetés, 200 K-ás ötödéves korpótlék (felét illesztve a költségelőirányzatba). 560 K lakáspénz (Kolozsvárt 400 K fizetés, ehhez képest korpótlék és lakáspénz	3660 "
10. Dékán tiszteletdíja	1000 "
11. Tanárképző intézeti igazgató tiszteletdíja (Kolozsvárt is)	1000 "
12. 19 tanár tanárképző intézeti tiszteletdíja à 800 K (Kolozsvárt is ennyi)	15,200 "
13. Három nyelvmester díja à 1000 K (Kolozsvárt is)	3000 "
14. Special collegiumok és magántanári előadások díjazására	4000 "
15. Öt tanársegéd díja (a természettudományi laboratoriumokhoz) à 1600 K (Kolozsvárt még lakbér is)	8000 "
16. Dékáni és tanárképző intézeti irnok díja à 800 K	1600 "
17. Pedellus 800 K fizetés, 140 K lakáspénz, 60 K ruhailetmény (Kolozsvárt ez a legalsó fok)	1000 "
18. Hat szolgál à 600 K fizetés, 140 K lakáspénz, 60 K ruhailetmény (Kolozsvárt ez a középső fok)	4800 "
19. Kertész 1600 K fizetés, 490 K lakbér	2090 "
Személyi kiadások összege	251,310 K

b) Dologi kiadások :

1. Irodai szükségletekre és nyomtatványokra	2000 K
2. Világítás	2000 "
3. Fűtés	3000 "

4. Épületfentartás	2000 K
5. Egészségügyi kiadások	2000 "
6. Könyvtár, miután a theologiai és jogi szakon már 3000 K fel van véve, még (Kolozsvárt 20,000 K)	15,000 "
7. Állami nyugdíjjáruléka a 19 rendes, 4 rendkívüli tanár és könyvtárigazgató fizetése után 3%. (A könyvtárőr, kertész, pedellus és szolgálak nyugdíjügye megoldást nyer a főiskolai tisztviselők és szolgálak nyugdíjintézetében)	5322 "
8. Négy seminarium (class. philologiai modern philologiai, neveléstani, történet-földrajzi) költségei à 600 K (Kolozsvárt 1000 K). A természettudományi seminariumok az illető gyűjtemények körében nyerne megoldást	2400 "
9. Philologiai és aesthetikai gyűjtemény	800 "
10. Földrajzi gyűjtemény és földrajzi gyakorlatok	800 "
11. Fűvészkert, növénytani gyűjtemény és gyakorlatok (Kolozsvárt 12,800 K)	4000 "
12. Vegytani gyűjtemény és vegytani gyakorlatok (Kolozsvárt 4600 K és laboransok)	3000 "
13. Állattani gyűjtemény és gyakorlatok (Kolozsvárt 3600 K)	2000 "
14. Ásványtani gyűjtemény és gyakorlatok	2000 "
15. Phisikai szertár és gyakorlatok (Kolozsvárt 5090 K)	3000 "
16. Régiség- és éremgyűjtemény	800 "
17. 20 tanárképző intézeti ösztöndíj à 600 K (Kolozsvárt à 800 K)	12,000 "
18. Vegyes kiadások	2000 "
Dologi kiadások összege	64,122 K

A személyi és dologi kiadások összege, mint a debreceni bölcészeti fakultás évi szükséglete : 315,432 korona ; tehát az egyházkerület által kimutatott szükségletnél több 164,160 koronával.

Az évi szükséglet fedezetéül a tiszántuli egyházkerület fölterjesztése 59,500 koronát mutat ki, a melyhez hozzávéve a könyvtárőri állásra ezidőszent fizetett 1600, valamint a fűvészkertre és a kertész fizetésére a debreceni főiskola f. évi költségvetése szerint fordított 3042 koronát, a szükséglet fedezetéül szolgál összesen 64,142 korona. A fedezethiány tehát 251,290 korona, mely összeg az egyházkerület kívánsága szerint az 1848. évi XX. t.-c. alapján a bölcészeti fakultás céljaira nyerendő évi államsegélyből, vagy pedig a zsinat márnemű intézkedése utján volna fedezendő.

III.

Ezzel voltaképen eleget tettünk megbízatásunknak, mely egy protestáns bölcészeti fakultás magasabb színvonalu berendezésre vonatkozott. Mint-hogy azonban a tiszántuli egyházkerületnek a zsinathoz intézett fölterjesztése a debreceni protestáns egyetem ügyébeu történik s minthogy teljesen igazat kell adnunk a fölterjesztés ama nyilatkozatának, hogy a debreceni főiskolában a meglévő theologiai és jog

szak fejlesztése nélkül a bölcsészeti szakot szervezni lehetetlen, — mert hiszen a legnagyobb abnormitás volna egy főiskola berendezésében, hogy tanszakai különböző színvonalon álljanak s tanárai tanszakok szerint különböző fizetésben részesüljenek, sőt hogy éppen a régebbi tanszakok az újabb fakultás berendezése mellett alacsonyabb színvonalon maradjanak. — lehetetlen elzárkózunk attól a követelménytől, hogy a debreceni főiskolában a bölcsészeti fakultás berendezése alkalmával meglévő két tanszaka, a theologiai és jogi szak is amazzal egyenlő színvonalon rendeztessék be.

Megbizatásunkhoz képest nem érezzük ugyan magunkat indíttatva, hogy a debreceni főiskola theologiai és jogi szakának a tervezett bölcsészeti szakkal egyenlő színvonalon álló berendezéséről tervezetet készítsünk; de e tekintetben két olyan munkálat áll előttünk a melyeket a bölcsészeti fakultásról adott tervezetünkkel csak költség tekintetében kell összehangzásba hoznunk s a theologiai és jogi szak korszerű berendezésének és ez által a három fakultából álló debreceni protestáns egyetem szükségletének elfogadható képe áll előttünk. E munkálatok egyike az a kimutatás, a melyet a debreceni theologia és jogakadémia az 1848. évi XX. t.-e. alapján igénylendő áilamsegély céljából az egyetemes konventünk által elfogadott normálköltségvetés szerint a maga szükségleteiről a f. év tavaszán a konventhez fölterjesztett, a mely szerint a két tanszak korszerű berendezésének évi szükséglete 81,520 koronával mulja felül a debreceni főiskola vagyoni erejét; a másik pedig az a tervezet, melyet a debreceni főiskola igazgatótanácsa 1903 évi november 13 án tartott gyűlésének 58. számú határozatával és a tiszántúli egyházkerület ugyanazon évi novemberi közgyűlésének 282. számú határozatával „a debreceni egyetem programjára vonatkozólag” elfogadott s amely tervezetben — mint föntebb a bölcsészeti fakultásra nézve láttuk — az igazgatótanács az egyházkerületi közgyűlés a theologiai és jogi fakultáson szervezendő tanszékeket is megállapította.

Ez u. n. „egyetemi program” szerint a hittudományi karon 7 rendes tanári tanszék szervezetének a következő tárgyakkal: 1. Ó-szövetségi írásmagyarázat, 2. Új-szövetségi írásmagyarázat, 3. Rendszeres hittan- és vallásbölcsészet, 4. Egyháztörténelem, 5. Gyakorlati lelkészet és erkölestan, 6. Patristika és apologetika, 7. Sými összehasonlító nyelvészet (assyriológiával). E mellett két díjazott magántanár alkalmaztatnék. A jogtudományi karon pedig 10 rendes tanszék állíttatnék a következő tantárggyal: 1. Bevezetés, jogbölcsészet, nemzetközi jog, 2. Jogtörténet, 3. Egyházjog, 4. Római jog, Nemzetgazdaságtan, pénzügytan és pénzügyi jog, 6. Magyar magánjog, osztrák jog, bányajog és telekkönyvi rendtartás, 7. Magyar közjog és politika, 8. Büntető jog és bünvádi eljárás, 9. Törvénykezési rendtartás, váltó-, kereskedelmi- és csődjog, 10. Közigazgatási jog és statisztika. Ezen kívül díjazott előadó van tervbe véve az államszámviteltanra továbbá a közegészség- tan és törvénszéki orvostanra. E szerint a debreceni protestáns egyetem theologiai és jogi fakultása 17 rendes tanszékkal és 4 díjazott magántanárral van tervezve. S tekintve, hogy pl. a heidelbergi, jénai, hallei, zürichi egyetemen 1903-ban csak 6 theologiai s 6—9 jogi rendes tanár működött, sőt a lipsei és berlini egyetemen is igen kevéssel több a theologiai

és jogi rendes tanszékek száma, mint a debreceni tervezetben, a berendezésnek ezt a színvonalát elég megnyugtatónak kell tartanunk.

Ha azonban a tanári javadalmazásnak ugyanazt a mértékét alkalmazzuk a theologiai és jogi tanszék-ekre is, mint a bölcsészeti fakultásnál, akkor a debreceni főiskola részéről a f. év tavaszán koventünk- hoz felterjesztett normálköltségvetés is megváltozik, a mennyiben a 17 rendes tanár fizetése:

102,000 K	
à 6000 korona	102,000 K
Atlag 43 korpótlék à 800 korona	34,400 „
8 tanár (15 éven alul) lakáspénze à 1120 K	8960 „
9 tanár (15 éven felül) lakáspénze à 1400 K	12,600 „
A 10 jogtanár állami nyugdíjilletéke 3%	2400 „
2 dékán tiszteletdíja	2000 „
Összesen	162,360 K

E czimeken pedig a normálköltségvetésben csak 126,822 korona volt felvéve. Más oldalról e normálköltségvetésből — egyebeket épségben hagyva — törlendő volna a könyvtárnok és a rendkívüli tárgyak díjazására felvett összeg (4700 korona), mivel ezekről már a bölcsészeti fakultás költség-előirányzatában gondoskodás történt. Ugyhogy a szükségleti többlet 30,838 korona volna, vagyis a theologiai és jogi kar szükséglete egyetemi színvonalon nem 168,286 koronát tenne, mint a hogy a normálköltségvetés előirányozta, hanem 199,124 koronát. Ez összeget hozzá adva a bölcsészeti fakultásnál kitüntetett 315,432 koronához, a három fakultásból álló debreceni protestáns egyetem évi szükséglete 514,556 korona volna. Ez évi szükséglettel szemben fedezetül szolgál a bölcsészeti fakultásnál 64,142 korona, a jogi és theologiai karnál 86,766 korona, összesen 150,908 korona. S így a debreceni egyetem költség-előirányzata az előadott tervezet szerint 363,648 korona évi fedezethiányt mutat. Hogy ez összeg megnyerhető volna-e az államsegélyből az 1848. évi XX. t.-cz. alapján, vagy más forrásból elő tudná-e teremteni a magyar protestáns egyház egyeteme: arra nézve uem feladatunk véleményt nyilvánítani. Arra sem kívánunk kiterjeszkedni s csak inkább rá akarunk mutatni, hogy a bölcsészeti fakultást az anyagi erőhöz képest két sectóra osztva is fel lehetne állítani, a mennyiben a francia, olasz és angol egyetemek példája, melyeken a bölcsészeti-, nyelv-, és történettudományi fakultás külön van szervezve a matematikai és természettudományi fakultástól (fakulté des lettres és fakulté des sciences). már a német egyetemi rendszer mellett is kezd hódítani. Így a németeknél Heidelberg, nálunk pedig Kolozsvár ily módon rendezkedett be; mindez azonban már a kivitel módozatai közé tartozik. Az úgy mindenestre nagy fontosságú, kiváló protestáns érdeket képvisel s méltó hogy a konvent megfontolással végezt a zsinat figyelmébe ajánlja. Tisztelettel vagyunk az iskolaügyi bizottság nevében

Dóczy Imre
előadó.

Antal Gábor,
elnök.

Határozati javaslat:

Egyetemes koventünk az iskolaügyi bizottságnak a debreceni bölcsészeti fakultás illetőleg a debreceni protestáns egyetem berendezésére és költség-előirányzására vonatkozó tervezetét elfogadja s a

munkálatot a tiszántúli egyházkerület fölterjesztésével együtt ajánlólag terjeszti megfontolás végett a zsinatra.

A tervezettel szemben *gr. Dégenfeld József* a következő indítványt terjesztette be: „Az iskolai bizottság határozati javaslatának mellőzésével, utasítsák vissza az ügy a bizottsághoz, hogy a debreceni philosophiai fakultás ügyét újból vegye tárgyalás alá s oly szerényebb körben tartott javaslatot készítsen, mely mellett ezen facultásnak létesíthetése belátható időn belől lehető legyen, a jogi és theologiai facultásoknak ügye pedig ezen munkálatnál teljesen mellőztessék.”

Ugy a bizottság javaslatához, mint a Degenfeld indítványához pótlásul *Antal Gábor* püspök a következőket indítványozza: „Nem szolgálván ezen határozat akadályául annak, hogy a f. évi juniusi konvent jegyzőkönyve 28. pontjában foglalt határozat értelmében a lépések az összes jelenleg létező akadémiáink államsegélyezése tárgyában mielőbb megtétessenek.”

Beható s a nagy kérdés minden oldalát érdemileg méltató vita után az indítványok és a bizottsági munkálat és határozati javaslat felett szavazásra kerülvén a sor, egyetemes konvent az indítványok mellőzésével a sok gonddal, fáradsággal utánjárással és komoly ügyszeretettel készült tervezet egészben és részleteiben elfogadta s azt a bizottság határozati javaslata értelmében a tiszántúli egyházkerület felterjesztésével együtt ajánlólag terjeszti megfontolás végett a zsinat elé.

Szegedi Kis István.

Bod Péter Athémásából.

Született Szegeden 1505-dik eszt. tanult ugyan ott, és Lippán az oskolában. Nevekedvén testében nevekedett a tudományokban is, és kevés időre tanulását annyira vitte hogy ő kezdene másokat tanítani, oskola-mesterséget viselvén. De minthogy a tanulásra nagy hajlandósága volt, mihelylen annyira való pénzt gyűjthetett magának, elment tanulni Lengyel országba a Krakkai Akadémiára: holott tanult is, de tanított is, mint hogy a jó móddal való hasznos tanításra épen született volt. Onnan 1543-dik eszt. ment Vittébergába Lutherhez és Melánktonhoz, az Sz. I. M. doktori titulussal meg ékesített s azután tért meg Magyar országba.

Magyarországban 1545-dik esztendőől fogva sok szenvedés, bujdosás, hányattatás között forgott. Tanított Tasnádon*, az holott a Kints-tartó Barát György Parantsolatjából 200 darab Könyveitől megfosztatott, megverettetett, rugdostatott, úgy hogy életétől is kevésbé mult, hogy meg nem fosztatott, az után Gyulán 1546-dik esztend. Tzegléden 1548-dik eszt. Volt pedig ez a rendtartása mindenütt; hogy a Templomban predikált a népnek. az oskolában pedig pedig tanította az tanuló és nemes ifjuságot. Vitetett onnan a Temesvári Ekklezsiába a Petrovtzius Péter által, a mely Ekklesiából Losontzi István által nagy kegyetlenséggel kiűzetett, s az oskola is elpusztított. Lakott az után Turon, Békésben, Tólnán Laskán, Kálmántsehiben. Püspökké tétetett 1554-dik eszt. Nagy kedvessége volt a Fő-rendek előtt, neve-

* Helyesebben Csanádon.

zetesen a Nagyságos Horvát Márk mikor Szigetvári Fő-Kapitány volt sokszor vitette magához, s néha maga is meglátogatta, kivált mikor Papokat szentelt, jelen lenni s azt szemlélni kívánta, Predikálni Szigetre hivatta. Melyekre nézve sok javaival is táptálta segítette. Az honnan rosz akarói által a Törököknek elárultatott a Kaposvári Bégtől megfogott, és úgy megverettetett, hogy az inge is a testen vérbe keverednék, el sem bocsátatott a kemény, kegyetlen rabságból, míg nem ezerkétszáz forintokon sok aján-dék adás után jóakarói ki nem váltának. Elárulta pedig egy hallgatója ilyen boszuságból; Predikálván Szegedi a templomban a Keresztségről, azt nem javallotta, hogy oktalan állatoknak nevekre keresztelik a gyermeket, mint Farkasnak, Orsolyának, Ursula nöstény medvét tézen, levén a templomban azon nevezettel egy nemes asszony Orsolya, az annyira meg nehezelt, hogy férjének tsendességet nem engedett, míg a Törökök kezekbe nem ejtette. Sok szenvedései után halt meg Kevi nevű városotskában 1572-dik eszt. de jó hire-neve él s meg marad a tudós világban mindenkor szép könyveiben.

A Sz. Irásnak sok könyveire irt igen értelmes rövid magyarázatot, irt bizonyos Materiákra is. Oly rendét tartott pedig irásiban, hogy azt mindenek szeretnék. A theologiára tartozó munkái két nagy Föliántban szoktak ki adatni, 1609 dik esztendőig a mikor Basileában ki adattak ötödször négyszer nyomtatták volt ki. Ezekon kívül irt illy titulussal: Speculum Pontificum Romanorum. Római Püspökök Tükörjök, a mellyben azoknak rendeléseik, életek, tsudatételek, halálok, ditséreték, gyalázatjok megmutogattnak. Ezt a fija Szegedi István 1602-dik eszt. nyomtattatta ki negyedikször S. R. Kevi Skaritza Máté még Jászberényi Oskola-Mesterségében, (a ki az életét annak utánna bővön leirta s kiadta) a Szegedi képit leirta, irt alája feles verseket, de én tsak ezt irom által: Sic, quamvis faciem manus hanc operosa notart Cetera depingi Zeuxis ipse neget.

A debreceni református Kollégium adattára

azaz

a Kollégium története adattári alakban.

(Folytatás.)

X. kötet. (1792—1797). Az új törvény életbe léptetése óta folyó iskolai szék jegyzőkönyvének ez első kötete. A 2-ik rendkívüli ülésen (Sessio) 1792. maj. 18 az esküdt deákok tétele végeztetett: a 3 esküdt jelölt felmutatta irott értekezéseit (dissertatio) ezen kérdéstről: Vajjon a természeti világosság szerint (józan ész) a holtak feltámadása és az utolsó ítélet bizonyítható-e? továbbá vizsgát tettek a theologia, történelem, bölcsészet, görög és héber nyelv köréből, mindnyájan dicséretesen; mely után a közöttök első Sas János az iskolai szék ülnokeinek szavazatával esküdtté választott, az esküt letette, hivatalát megkezdette. A 3-ik ülésen már, súlyosabb ügy jöven elő, p. o. egy supplicansnak a halászi lelkész iránt tanusított nem kellő tisztelete, a két vicecurator is megjelent (Junius 16.) Ez ülésben szabatott először, egy megidézetre, részegség miatt kenyér és vizkoszt mellett két napi, a káromkodásért pedig két heti börtön. Mivel azon-

ban az arestom még akkor nem volt készen (tehát az új törvény folyamánya volt annak előállítás), az ítélet végrehajtása elhalasztatott. De már Jun. 23 készen volt a helyiség s négyen egy hétig bezárattak. A magyar nyelv használatáért (lingua vernacula in contubernio abusi sunt) az első idézés és büntetés öt ifjura jun 23 (1792) történt, mivel alumnusok valának, kenyér és ételtől egy napra megfosztattak a tógás deákokról szóló VI-ik t. c. értelmében. Ismétlődött az ily ügy (Jun. 10) azokra kik lakótársaikkal (in contubernio) egymás közt magyarul beszéltek. Az első éves deákok *collatioja* még meg volt mert a mulasztók és ott fecsegők megintettek és feddettek. (1793. Jan. 26.) A kapuzárás után bejövök egy hétig nem mehettek ki a collegiumból.

A leckén alkalmatlanul viselkedni intés után sem szünt meg egy tanuló, tekintettel másképen jó tehetségére és szorgalmára, egy hétig *külön széken* (Subsellium) ülésre ítéltetett. (1794). A divat ereje mutogatván magát, az öltözésre szóló cikkek megtartásával ellensúlyoztatott p. o. a ki tiltott felső ruhát (Kapotrok) viselt, vagy gunyosan „Küric” köpenyegét, vagy a bokán alól érő dolmányt (tunica), vagy rojtos (fimbriatum) inget, vagy haját hajporral (pulvere gallico vulgo puder) hintette; a nem engedélyzet ruha eladására szorított s az alkalmazkodásra intetett (1793 és 1797 közti idő); 2 éjjel lakadalomban, engedély nélkül köpenyben ki menő kün maradás és tánc miatt, egy napi bezárásra és négy hétig az iskolában bentartózkodásra ítéltetett; az ekkor elitelt tanuló elhagyta önkényt az iskolát.

Csokonai ügye az iskolai törvénysséken.

Tisztujítás (1794 szept. 20) jelen a collegium gondnoka Tikos István is, seniorrá Jenei Sámuel, contrascribává Lengyel József választatott, Kocsi István rektor professor, Szilágyi Gábor tanár és 10 ülnök alkották az ülést. E fél évben indult meg a *Csokonai* elleni törvénykezés; nevezetesen 1794. dec. 6, 17, 18, 19, üléseken; ügye a költészeti osztály tanítóságától elmozdításával nyert első ízben megoldást. A másik tisztujítás 1795 marc. 14 ment végbe, senior Lengyel József, igazgató tanár Budai Ezsaiás. E félévben indult meg Csokonai 8-ik éves deák elleni ítélezés 2-ik szakasza Jun. 6 és 20. A halasi legationális pénzzel el nem számolás is sulyosbitván ügyét: a deákok köréből számüzetett, s az ítélet a caetus ház előtt a tanulók hallatára kihirdettetett.

Csokonai be sem várta a törvényszékre 2-ik idézést, hanem előzőleg váratlanul s engedély nélkül eltávozott volt a collegiumból, majd Jun. 15-én véletlenül megjelent ott s magyar nyelven bucsu beszédét felolvasta a diákok előtt, annak szövegét sem mutatván be előre a mint az szokásban volt. Ez eljárása is sulyosítóul számított be az ítélet hozatalnál. Itt végződött Csokonai deáki élet pályája. Az u. n. *Csokonai per* első rendű forrásai az iskola szék eme X-ik kötetében találhatók, olvashatók, tanulmányozhatók; innen vették az anyagot Csokonai élet írói, s mivel a történeti adatok -irodalmilag ismeretesekek, a részleteket itt mellőzzük. A debreceni egyháztanács jkönyvéből kitünik (1794. dec. 16) Domokos Lajos jelentéséből, hogy Szilágyi Gábor hittanár ott is panaszkodott Csokonai ellen, ott is előadta vádjait, többek között, hogy tanítványait el-

rontotta, az ő (Szilágyi) ellene írt támadó levelet kezébe juttatták, azt felolvastatta az egyházi ülésben, tehát izgatta Csokonai ellen az egyház vezérfőfiát Maga Domokos Lajos, kihez magán levélben is fordult Csokonai, úgy látszik egyénileg ki-melő indulattal volt iránta, sőt esendesítette. Azonban ő sem menthette meg, annyira felváltak felül-ről hevülve az érzelmek. Betelyesült Csokonainak 1794 dec. 18. a törvényszékhez benyújtott kéréseivel (mely egész terjedelemben be van igtalva a t. szék j. könyvébe) záró tételében tett büszke és emelkedett jóslói nyilatkozata „En magam, csak erőim engedjék, azon igyekszem, hogy édes hazámnak és honfi társaimnak a lelkemet hevítő élő vilá-gosságnak csekély szikráját azok javára, s ha Istennek úgy tetszend, ékességére fordítsam. Porrá leendek melyet majd a későbbi nemzedék könyei-vel öntözend. Leszek jövőre is a ki eddig voltam.” A törvény kérelhetetlen, de annak felette áll a kegyelmesség (clementia). Erről néha elfeledkeztek a bírák.

* *

A *collatio* (már *correptio* féle) az első éves deákoknál életben van a görög nyelvből is. Az es-teli áhitatosságot egész rakásával mulasztók (1795) négy napi ki nem mehetéssel (Clausura, zárlat) sulytattak; a ki mint *clausus* a tiltott időben ki ment a városba, 14 napi börtön büntetést kapott.

A be nem öltözött nemes ifjak vizsgálójának (*Censor nobilium*) az újabb javított törvény értelmében megválasztott Füredi Sámuel az egybe hívott nem togatus deákok 16 szavazatával, melyhez az iskolaszék tajainak szavazata hozzá adatván, összesen 32 szóval, s hivatalában megerősítést a széktől kapta; ha a censor beteg lenne vagy távol volna, helyettesse az leend, a ki osztály sorrendjében utánna következik, e helyettes e tanfélévben Döm-södi Gábor volt. (1796. Jan. 30-iki ülés). Ekkor lé-pett életbe a világiak kedvéért e külön hivatal és intézkedés! (Ennek folyamánya lehetne az újabb korban a jogászok részére saját esküdt felügyelői intézmény létesítése).

Ekkor tanult itt gróf Vartensleben Károly, nevelője volt Császári Pál, a ki az esküdt deák-ságra képesítő vizsgát (1796. marc. 10) tette le, de azon figyelemben részesült, hogy mivel a gróf fiu nevelésével van elfoglalva, benn nem lakhatik, az esküdt teendőket nem végezheti akkor juratussá nem tételével, de gradusát megtartotta és a juratú-sok közé igtatásához való jogát. A *tűzfecskendőnek* külön helyisége vagy színje (conservatorium) volt, annak gondozója Szigeti István a helyiségbe többet becsődített, kik ott henyéltek, másoknak is ter-hére voltak, ezért más tauulóra bizatott azon szín-nek gondozása. (1797 május).

XI. kötet (1797—1801). Lengyel József 1798 ápril 25-én tartotta meg székfoglaló értekezését „A bölesészet sorsáról“ (De fatis philosophiae), mindkét rend (egyházi és világi) és a kegyurak tapsai közt; tanszékebe beigtattatott, s először volt jelen Május 5-én az iskolai t. szék rendes ülésén. A praeparandusok *Collatioja* 1798 jó elő többször s mulasztói megintetnek. (A metaphisikusok új elnevezése „*praeparandusok*“ ekkor jött szokásba, azon ifjak valának, a kik a deák és görög nyelv és tiszta számtan tanulása által készítették elő a

tanárok leckéjére, e végett részökre külön tanító u. n. praeses rendeltetett). A kik ily leckére készületlenül jelentek meg, egy napra kenyértől és ételtől megfosztattak. Ezek correpetióját collationak is hívták. A kik méltóknak nem találtattak a bölcészeti órák hallgatására a praeparandusok közé vissza vettek (1800. Junius). Akadémiai hallgatásra előkészítő tanfolyam ez meg nem határozott időre.

A declamatio mint büntetés neme még fen áll (1798.) A kik vasárnap *színházban* voltak, idézésen megintettek (1799. Jun. 15.) A *kávéház* látogatóknak kérvényök folytán a nem tógátusokra szóó törvény-cikkbeli büntetés (24 órai fogság) elengedtetett (1800); de ugyanazért ugyancsak nem togatus deákok 24 órai áristomot szenvedtek (1801.) A *kávéházi* ügy 1794 óta jött forgalomba. A *bálba* mert öt deák egy heti börtönnel sujtatott, s mivel egész éjjel kün maradtak, egy ünnepi jótéteményt vettek (1801. Jan. 10).

Balogh Ferencs

hittanár.

(Folyt. köv.)

A fejsze a fa gyökerén.

A puszták nagy prófétája Keresztelő János romlott kortársait megjobbulásra hívta fel egykor a Jordán folyó partjain. A megtérni nem akarókat meg is fenyegeti e szavakkal: „a fejsze a fának gyökerére vettetett; minden fa, mely jó gyümölcsöt nem terem kivágattatik“.

A képet a természetből veszi a próféta. Mit tesz a gondos kertész? Ősszel vagy tavasszal felülvizsgálja az egész kertet. Az egyes fákön levő durva hajtásokat, vagy haszontalan korhadt gallyakat lenyeli; sőt ha akad egész terméketlen fa, melynek termését hiában várja, az egészet is kivágja, mint ama bizonyos példázati gazda.

E kép örök igazságot hirdet; örök természeti és erkölcsi igazságot. A mi minden tavasszon ismétlődik a kertben: ugyanaz gyakorta ismétlődik, ama másik nagy kertben — a világ nagy kertjében is, melyet az Isten kezei formáltak. Plántált az Ur Isten egy kertet . . . Ilyen nagy és szép kert a világ is. Plántált abba többféle fákat . . . a különféle népeket. Ezeketől mindtől megvárja, hogy haszontalanul ne foglalják a kertben a helyet; hogy mindnyájan kellemes ízű gyümölcsöt teremjenek. Jaj előbb utóbb a fának, mely gyümölcsöt nem terem.

Igaz, a kert Gazdája türelemmel vár. Hosszútűrő; de ám nem végtelen tüdő. Meg-meg jelenik irtókéssel az ő kezében, hogy lemessa a ferde hajtásokat: a bűnös szokásokat és vétkes eselekedeteket. Sőt megjelenik gyakorta fejszével kezében, hogy ha kell egész fákat — egész népeket — kivágjon a kertből.

Ismétlődik a János által rajzolt kép „a fejsze a fának gyökerére vettetetik; minden fa mely jó gyümölcsöt nem terem kivágattatik“, gyakran ismétlődik a népek történetében.

Sok népek vágattattak ki gyökerestől ama nagy kertből. Csak e mi szép hazánk földjén hány fajta népek éltek, kik nyomtalanul letűntek a világtörténelem nagy szinpadjáról. Hja! az öldök-lés, a véres harci dicsőség nem kellemes gyümölcs a nagy kert Gazdájának; ő ennél jobbat várt. Majd mikor hosszútűrése is végéhez jutott „a fejsze a fának gyökerekre vettetetik“ . . .

Gyakorta ismétlődött és ismétlődik e kép az egyháztörténelemben is. Avagy az egész reformáció nem ilyen képet tár-e elénk? Az egyház fáján durva hajtások nőttek, mások elkorhadtak. Így jelent meg az a bizonyos titkos kéz . . . A fejsze a fa gyökerén és korhadt ágain . . .

Szomorú kép tárul szemünk elé nemzetünk politikai egén, ha magasabb vizsgálódó szempontból elfogulatlanul tekintjük azt. Nem politizállok csak az áldatlan politikát vizsgálom. Az ősi nyavaja: a széthuzás átka pusztit ismét közöttünk. személyeskedés, a népszerűsködés, a feltűni vágyás: a heccelődés posványába sodorta a nemzetet: erőszakkal is éket akar ütni a király és nemzet szíve közé.

Népszerű jelszavakat felszínre vetni könnyű és hálás dolog. De vajjon célszerű-e kockáztatni a hosszú küzdelem áran elért eredményt — Széchenyi és Deák böles alkotásait. A nemzetek előhaladásában lelkesedés mellett bölesesség, mérséklet, belátás is kell. Kossuth mellett szüksége volt az országnak Deákra és Széchenyire is. Ma ezekről sokan megfeledkeznek.

Rosz idöket érünk; rosz csillagok járnak. Isten óvja nagy csapástól mi magyar hazánkat! De legnagyobb szükség van ama bizonyos fejszére társadalmi téren. A társadalom régi épülete recseg—ropog. Hogyne! hiszen az egész építmény elavult, ósdi. Korhadt az alap; ha pedig hibás a fundamentom valamely épületben, az egész építmény előbb utóbb összeomlik, mint hajdan Jerikó falai; vagy mint ujabban a velencei híres Campanil.

A társadalmi élet épülete ósdi előjogokon nyugszik; mivel pedig ezeket nagyon megviselte a haladó idö; az egész épületet romlás fenyegeti Falai is: az elfogultság, az önzés és gög falai, bután merednek ég felé. A haladó kor ostromát nehezen lesznek képesek kiállani. A fejsze a fának gyökerére vettetett . . . Már hallatszik az ostromlók moralya a korhadt falak előtt.

Ha China híres kőfalai is megavultak, mennyivel inkább pusztulni kell ez idejét multa korhadt alkotásoknak, a téves mult eme százalmas emlékeinek! A vészthozó fejsze már villog, annyi bizonyos. Csak az a kérdés a gallyakon végzi ez az operációt, vagy egészen a gyökérre vettetetik.

E kérdés megoldása teljesen tőlünk függ. Egykor hit álltal omlottak el Jerikó falai. E mai buta jerikói falvakat a szeretet volna hivatva ledönteni. E kérdést ma már lekicsinyelnünk agyon hallgatnunk nem szabad.

A gyögyszer kezünkben van, csak nem kell véka alá rejtenünk azt. Csak az elfogultság téteti ezt. Az advent juttassa eszünkbe, hogy a korszerűtlen intézményeknek pusztulni kell az új növények előtt; mert a fejsze a fának gyökerére vettetetik . . .

Öry Tamás

lázárii magyar ref. lelkész.

Zsinati levél.

Kedves Barátom! Mintha messziről már hallanók a takarodót, erős a vágy és az igyekezet, hogy szombaton minden teendőket elvégezzük s advent második vasárnapján már oda-

haza dicsérhessük az Urat. Így lesz-é, ma még nem tudhatni, mert egyik másik kérdés felett még hosszas vita fejlődhetik ki, mely a jövő hétre is áttolhatja a tárgyalásokat.

A konventi vita lezajlása óta meglehetősen haladtunk. Az alkotmányi részt, néhány függőben hagyott szakaszon kívül letárgyaltuk. A szakbizottságok előkészítették a szöveg harmadik olvasását. A liturgia ügye, az egyetemes konvent javaslatának elfogadásával nyert megoldást. Tehát 10—12 esztendő mulva talán meg lesz az a minta agendáskönyv, melyet már a debreceni zsinat óta hiába várunk. Ma pedig, Kenessey Béla előadó alapos bevezető beszéde után rátérünk a lelkészi nyugdíjintézetre vonatkozó javaslat tárgyalására. Tudnivaló, hogy a javaslat a már meglevő özvegy-árvagyámintézet levonásával terveli a nyugdíjintézet felállítását. Az általános vita során különös, rideg és aggasztó hangok emelkedtek a javaslat ellen, éppen a lelkészek részéről. Elbirhatalan terheket ró a lelkészekre és gyülekezetekre, — de hiszen teher nélkül, áldozat nélkül ily nagy intézményt szervezni nem lehet. A békésbányai esperes meg azt kívánta, hogy az ő egyházmegyéje, melyben már fel van állítva a lelkészi nyugdíjintézet, egyszerűen kapcsolassék ki az országos intézetből, vagyis a magyarországi református egyház egyeteméből. Azonban Hegedüs Sándor és Antal Gábor nyomós és meggyőző érvelései sokaknál eloszlatták a felidézett, nem mindig alapos aggodalmakat s a javaslat általánosságban, a részletes tárgyalás alapjául igen nagy többséggel, elfogadtatott. A létesülendő intézmény egyházunknak egy régóta nyílt, nagy sebét fogja orvosolni.

Az alkotmányi részben nagyobb változások nem történtek. A tisztujítás az egyházmegyéknél fakultatív maradt, de az egyházkerületi jegyzőkre és tanácsbírákra is kimondták fakultatíve a tisztujítást; tehát e tisztviselők is tisztujítás alá esnek, ha tudniillik az illető egyházkerület úgy akarja. Szerintem az egész ujítás félmunka, mert a következtetést nem merte végig vinni, a püspökre és főgondnokra nézve még fakultatíve sem indítványozta a tisztujítást. Pedig, ha szükség van erre a kerület jegyzőinél és tanácsbíróinál, miért ne lehetne szükség a püspöki és főgondnoki állásnál is?! De nem szólok erről tovább. — sapienti sat! Hasonló következtetés nyilvánul abban is, hogy a püspök akadályoztatása esetén, közigazgatási ügyekben a főjegyző maradt helyettesnek, holott az esperest és egyházmegyei gondnokot minden esetben a legidősebb tanácsbíró, a főgondnokot, szintén minden esetben a legidősebb egyházmegyei gond-

nok helyettesíti. Ebből a legtermészetesebben az következnek, hogy a püspöknek meg minden esetben a legidősebb esperes a helyettese, — de hát uralkodott a „quieta non movere“ elve, így lett a főjegyzőből és a legidősebb esperesből fél-fél vicarius. Váljék egészségükre!

Az esküformák ügye szerencsés megoldást nyert. A lelkész, esperes (gondnok) és püspök (főgondnok) részére külön-külön esküforma lett megállapítva, minden más egyházi tisztviselőre pedig egy rövid, de amellet teljesen megfelelő esküszöveg.

Mikor ezeket írom, a nyugdíjintézet részletes tárgyalásával bibelődünk. Ugylátszik, hogy mégse leszünk otthon advent második vasárnapjára.

Tudósító.

Nyilatkozat.

I.

Nagytiszteletű Szerkesztő Ur!

Kormány Miklós kántor-tanító urunknak e b. lap 48. számában most megjelent cikkére vonatkozólag megtámadott egyéni és papi becsülem érdekében kinyilatkoztatom, hogy azonnal kérelmezem az „Egyh. törv.“ 301. §. 12. pontjára utalással a Kormány Miklós kántor-tanító urnak ép oly gyermekes mint józan ész ellenes rágalmai dolgában az egyházi vizsgálatot; egyben mivel a rágalmak között vannak olyanok is, melyek polgári büntető törvénybe ütköznek, tehát panaszomat a polgári büfenyítő bírósághoz is beadom s az eredményről b. lapja olvasóit: az igen tisztelt lelkész, tanító stb. urakat értesitem.

Teljes tisztelettel:

Gebe, 1905. nov. 28.

Szigethy Gyula
ref. lelkész.

II.

Bár többen várták tőlem s mint e lapok ma érkezett 48. számából látom, Kormány Miklós gebei tanító ma is várja, hogy a közte és Szigethy Gyula lelkésze közt ujabbán keletkezett s az egyházmegye és kerület által is törvényes utra terelt ügyben ez utóbbinak ugyanezen lapok 43-dik számában megjelent engemet is gyalázó cikkére válaszoljak: de kijelentem, hogy mint esperesnek nem illenek s mint az egyházmegyei bíróság elnökének nem is szabad sem egyik sem másik féllel hírlapi polemia-ba bocsátkozva akár magamat, akár mászt védelmezni s így se Kormány ur, se mások ilyet tőlem ne várjanak, menjen az ügy a maga törvényes, rendes útján.
K.-Jánosi, 1905. nov. 27.

Segesváry József
esperes.

KÖZÉLETÜNK.

Levél Nagyszebenből.

Nyaranta kerékpárra kapva szoktam barangolni, mert jobban esik nekem ezen véráztatta hazai földön egy vakond turást megismerni, mint külföldön magas hegyeket csodálni. Az idén az Olt völgyön Fogarason át Kőhalomig, innen Nagy-Sinuben, Szent Agotán és Ujegyházán keresztül Nagyszebenig jártam, majd Déva környékét kalandoztam be. Szomorúság járja át az ember szívét itt is ott is, mégis oly édes elmerengeni a multakon, a mikor még a magyar erősebb volt erre,

Fogarason első dolgom volt megkeresni az ev. ref. templomot. A régi egészen faragott kövekből épülvén az erdélyi fejedelmek hitbuzgóságát hirdette a mostaninak gyeves környéke omladozó sirboltjainval a mai nemzedékek közönyét mutatja! Mint a debreceni Collegium gyermeke belső szükségét éreztem, hogy meglátogassam a ref. lelkészt. Az öregebb nagyon beteges — mondották — a fiatalabb megfürdőben van! Egy hitünkbeli tanító és egy járásbíró mondotta, hogy *Fogarason* sok volt régente a magyar, de az urhatnáság sokat elszegényített, és a szegénység elzavart. *Hurez*, *Jas* községben a régi határór világból sok magyar van, ki ma oláh, így Bencia (Udvarhelyszékről származott) Sziláge, Trimbicás (Trombitás), Krecsunel (Karácsony) Szucsini (Szücs), Szászín (Szász), *Voila* községben szintén és pedig Gábor nevűek nagy számmal, *Felső-Arpáson* is egy törzs Szilágyi nevű ma is. Ezeknek életmódja, háztartása, ruházata és gondolkodása ma is székely.

Cornetel községben egy szegedi eredetű kocsmárosnéra akadtam. Mily jól esik itt magyar arera, magyar szóra akadni! Ennek az asszonynak a vejei nem magyarok, az unokája egy szót se tud magyarul. Ez az asszony mondotta hogy *Cornetel* községben a grófi birtokot ezeltől hét évvel megvették az oláhok, és az ezen időből ott maradt magyarok nem tudnak magyarul pl. Csiki Mihály, az oláhok meg gunyolják a magyarokat hogy boeskoros oláhok laknak a magyar birtokban! Ime a boesor, mint nagyon szerző eszköz!

* * *

Amint a kerékpáron ballagok, poros, rongyos aszott-magyar arc vetődik elébem: Fekete György. Erdő-Szent Györgyön bérelt házban lakik. Tavaly ötödmagával másfél hétig kapált Oláhországban napi 1 franc 6—7 bán és teljes ellátásért. Tíz koronával indultak utnak és öt nap jöttek gyalog, míg Brassóba értek. Nincs semmim — mondotta — csak a feleségem, meg egy gyermekem. Otthon ötven fillér és koszt a napszám aratáskor s ha kereszt-számra dolgozik az ember, akkor koszt nélkül 20 fillért fizetnek keresztjéért ebből nem lehet megélni és 14 kor. házbért fizetni. ezért kell nekünk barangolni — mondotta.

* * *

Déván szintén az ev. ref. templomot és a lelkészt kerestem először. Itt a harangozó sem magyar, még jól sem tud magyarul. A templom kidülő-bedülő félben van elgombásodva; falain tele régi hitbuzgó családok cimereivel. A legkisebb, harang még a katolikus időből való. Évszám nincs rajta. Magyar nevű oláhok és a nagy elődök, után törpe lelkű

magyarok találhatók itt mindenütt. Egy családnak egyik leánya gyógyszerészhez, a másik napdíjashoz ment. Ezt befogadja a „társaság“ ezt megveti. Egy előnévvel dicsekvő napdíjjas, több az ottani felfogás szerint mint, mint bármely előnév nélküli diplomás ember, a kereskedő meg egyenesen semmi. ez csak arra való, hogy „felírja“ a szövet árát. Sajnos, az ilyen felfogás nem dévai monopolum és ez baj!

Vajda-Hunyadon a legjellemzőbb az volt, hogy a söröző-borozó magyar intelligencia álmélkodva nézett, mikor látta, hogy nem sört, sem bort, csak tejet iszom, és a várfelügyelő felesége, mikor megjegyeztem, hogy az új kályhák nem stilszerűek. azt mondotta mások is mondták már azt de az építész urat hiába kérjük, nem világosít fel.

Várhely oláh községben a római romok mellett legnevezetesebb, hogy a töltött káposzta töltelékét madzaggal kötik össze és hiresek arról az asszonyok, hogy nem tudnak főzni. A palacsinta töltelége egy kevés turóból és sok tengeri lisztből és némi tojásból áll. Ennek a községnek híres étele a turó leves: Megmorzsolják a turót, forró vizet öntenek reá és málét morzsolnak reá.

A szegény magyar maholnap még ennél is rosszabbul él.

Biró.

IRODALOM.

Az Országos Református Tanáregyesület Évkönyve. Szerkesztette S. Szabó József főjegyző. Nagy 80. 152 l. Negyedik évfolyam.

Az Országos Ref. Tanáregyesület évkönyve a szokott gazdag tartalommal jelent meg az idén is. Mindenképpen méltó ahhoz a nagy súlyú és jelentőségű egyesülethez, mely kiadja. Egy heti tanügyi lap, szétdarabolva, hogy úgy mondjuk aprópénzre felváltva a tanárvilágot mozgó eszméket és indulatokat, talán hozhatna létre bizonyos élénkebb gondolatkeringést; de egy ilyen évkönyv, mentes a kicsinyes szörszálhasogatásoktól és meddő polemikáktól, kétségtelenül komolyabb és maradandóbb hatást gyakorol úgy kulturális, paedagógiai, mint irodalmi tekintetben.

Az évkönyv negyedik évfolyama msgában foglalja az egyesületi tagok névsorát (10 tiszteletbeli, 23 alapító, 25 pártoló, 389 rendes), tisztikarának névsorát; az egyesület budapesti közgyűlésének krónikáját, jegyzőkönyvét, felolvasásait, vitatárgyait s az azokhoz fűzött eszmecseréket gyorsirói hű feljegyzések alapján. Különösen érdekes annak a vitának a megőrkítése, mely a budapesti közgyűlésen a zsinatnak a tanárookra sérelmes határozatai felett keletkezett.

A felolvasások közül az évkönyvben találjuk a *dr. Nagy Zsigmondét* (A felekezeti tanügy és az állam), a *Seprődi Jánosét* (Enektanításunk és a konvent), a *Jakobinyi Péterét* (A klasszikus nyelvek iskolai tanításának egy elterjedt s elhanyagolt segéd-eszköze). Mindahárom érdekes, tartalmas és tanúságos. Az első az iskolapolitikában egészen új ösvényt tör.

Ezekon kívül *Hamar István* emelkedett templomi imádsága, *Dóczy Imre* nagyszabású elnöki, megnyitó beszéde, *S. Szabó József* főjegyző jelentése,

a „Magyarország oknyomozó története“ című egyetlen pályamű bírálata és függelékül az Iskolatörténeti Adattára vonatkozó ügyiratok vannak az évkönyvben.

Magyar írók élete és munkái. A M. T. akadémia megbízásából Szinyei József által szerkesztett s Hungaria Egy V. által Budapesten kiadott e nagy irodalmi vállalatból ezuttal a XI. kötet 2. és 3. füzetének megjelenését jelezzük, melyek a *Primitivus Rác*, illetőleg *Rác-Rákóczi* neveket foglalják magokban. E két füzetben a következő protestans egyházi és tanügyi írók neveivel, életével és műveivel ismerkedünk meg. Prinuta András medgyesi, Privigyei András halmágyi ág. ev. lelkészek; Privigyei Miklós wittenbergi egyetemi tanuló; Dr. Pröhle Vilmos nyiregyházai ág. ev. főgymn. tanár Puchner Tódor bazini ág. ev. lelkész; Inkunszky Béla pozsonyi ág. ev. theol. tanár; Putnoki János n.-váradai ev. ref. lelkész; Putsch Tóbiás iglói ág. ev. főgymn. tornatanár; Püspöki Silveszter János n.-váradai ev. ref. tanító; Püspöki Márton debreczeni ev. ref. kollégiumi tanuló; Anetoni Sámuel libetbányai, Quiskovitz Menyhért, Raab Károly körmöcbányai, Parabe Károly Agost pozsonyi, Rabacher János András meiselniezi ág. ev. lelkészek; Rác István sz.-németi ev. ref. főgymn. tanár; Rác János gyulai ev. ref. rektor-tanító; Rác Kálmán pécsi ev. ref. főgymn. vallástanár; Rác Károly szapárfalvai ev. ref. lelkész; Rác Lajos s.-pataki ev. ref. főgym. igazgató; Rác Miklós karcagi, Rác Pál vörösmarti ev. ref. lelkészek; Rác Péter debreceni kollégiumi, Rác Tamás heidelbergi, Rác Bösörményi János leydeni egyetemi, Ráczevi István debreceni főiskolai majd heidelbergi, Ráczevi István franekerai egyetemi tanuló; Radácsi György s.-pataki theologiai tanár; Radán Balázs beregszászi ev. ref. lelkész; Radeciner Bálint kolozsvári unitárius lelkész, püspök; Raffay Sándor pozsonyi ág. ev. theol. tanár; Ráhner Máté sárvári ág. ev. lelkész; Raiter János pozsonyi papjelölt és ág. ev. lyceumi tanító; Rajacsics Sándor spataki ev. ref. tanuló. Az eddig megjelent 94 füzetben összesen 19,914 magyar író nevével, műveivel ismerkedünk meg. A nagy műből egy-egy füzet ára 1 korona. Melegen ajánljuk a magyar irodalom dolgai iránt érdeklődő minden művelt ember figyelmébe.

Protestáns Könyvek karácsonyi és újévi ajándékul. A közeledő ünnepek alkalmából felhívjuk olvasóink figyelmét *Vadaj József* evangéliumi szellemű könyveire, a „*Protestáns Jellem*“ és „*Protestáns Lelkület*“ című kötetekre, melyek hithűségre, hazafias jellemet és igazi protestáns gondolkozást csepegtetnek az ifjúság lelkébe. Ugy olesóságuk, mint beltartalmuknál fogva megérdemik a pártolást. Megrendelhetők a szerzőnél *Nagyváradon* a *Prot. Lelkület* 80 fill., 1 kor és 1 kor. 30 fill. a *Prot. Jellem* 1 kor. 1 kor. 30 fill. és 1 kor. 80 fill. továbbá 2 koronás diszkótésben.

— **„Vinczellérvény“** szövegmunkások és gazdák, valamint gazdasági ismétlőiskolák számára. II-ik kiadás szemléltető rajzokkal. Irta *Vadaj József* közs. isk. igazg. Nagyváradon. Ára kötve 90 fillér. Kapható bármely könyvkereskedésben. Megrendelhető a szerzőnél *Nagyváradon*. *Vadaj* kartársunk

ezen népszerű szövegmunkája már a múlt évben bámulatatosan elterjedt s az első kiadás néhány hó alatt teljesen elfogyott. E közkedveltség egyáltalán nem lepi meg azt, aki a könyvet csak futólag is megtekinti, mert egyszerűbb, világosabb rövidebb és mégis gyakorlatiasabb nyelvezen még senkisémm foglalta könyvbe a szőlőmivelés tudományát. Nagyön ajánljuk e kis könyvet az érdeklődőknek.

KÜLFÖLD.

Amerikai egyházi élet.

Az amerikai magyar ref. Egyesület, mely tagjainak elhalálozása esetén 800 dollár temetkezési és biztosítási összeget nyújt, október hó 10-én 11-én tartotta rendes gyűlését Johnstounban Pennsylvánia államban. Az Egyesület a múlt év folyamán nem fejthetett ki olyan működést, mint a minőt várt tőle a közvélemény, a minek oka részint a szokatlanul sok halálozásban, részint azon zürzavarban keresendő, amiben az amerikai ref. egyházi élet forgott. A csatlakozási és nem csatlakozási küzdelem kihatással volt az Egyesületre is és valamint az egyházi életben, úgy itt is kárt okozott. Bizony annyira jutottunk, hogy a konvenció világi képviselői az őket kiküldő osztályok nevében tiltakoztak a lelkészek között kitört polemia ellen és sürgették ennek beszüntetését. Mint nemsokára részletezni fogom, e civakodásnak a jövőben elejét fogjuk venni s a következő évben bizonyára gyors léptekben fog haladni előre az amerikai magyar reformátusoknak ezen egyetlen, közös intézménye.

A konvencióval kapcsolatban az amerikai ref. egyház fenhatósága alatt szolgáló lelkészek konferenciát tartottak, melyen a magyarországi egyházhoz csatlakozott s a presbyterián fenhatóság alatt szolgáló lelkészek közül is megjelent kettő-kettő. A gyűlésen azon válságos helyzet képezte a beszéd tárgyát, amibe az amerikai magyar reformátusság jutott a széttagoltság által. Három pártra oszolva állottak a multban nem egymás mellett, hanem egymás ellen. A mult napokban a magyarországi egyházhoz csatlakozott lelkészek s a másik tábor között kitört vita pedig annyira személyes jellegűvé fajult, hogy a helyzet tarthatatlanná vált. Ezért megértették a különböző árnyalat képviselői az idők jelét s Johnstounban közös beszélgetésre jöttek össze, hol legelsőbbben is a multban elkövetett ballépéseket ismerték be s a kölcsönösen megsértettek egymásnak békejobbot nyújtottak. A hibák beismerése után a jövőben bizonyára sikeresen munkálkodunk s reméljük, hogy a hazai egyháznak új küldöttje Dr. Antal Géza megfogja találni azon módokat, melyek segítségével a most szétkülönítették ismét egyesülnek. Nem tudjuk hogy minő programmal küldetett ki Dr. Antal Amerikába, de ha nem is sikerülend azon vágyunk, hogy újra egy táborban legyünk: az értekezleten kimondottuk, hogy a jövőben a békés együttműködés elvének hódolunk a hiteinket közösen érdeklő dolgokban s úgy Kuthy Zoltán, a csatlakozottak esperese s a „Heti Szemle“ szerkesztője, mint Kalassay Sándor a „Reformátusok Lapja“-nak szerkesztője kimondották, hogy a személyeskedő polemia előtt lapjaikat egyszersmindenkorra lezárják.

Nagyfontosságú s az amerikai magyar reformátusság jövő fejlődésére kiható intézkedések hozatnak Johnstownban a békekés keresése és követése által s talán nem esalódnak midőn azt hisszük, hogy ha a hazai egyház némi javítást eszközöl a mostani esatlakozási mozgalmon: a tartós béke s egy pártba olvadás időszaka bekövetkezik. A Dr. Antal Géza funkciójával kapcsolatban a közel jövő megmutatja, hogy a most mindnyájunk szívében élő remények mennyire jogosultak.

A Johnstowni lelkészi gyűlésen a mostani ellenegyházak ügyét is szóvá tettük; Bridgeporton és Johnstownban ugyanis egy amerikai s egy hazai egyházi fenthatóság alatt álló gyülekezetünk van, melyeknek egymáshoz való viszonya épen nem viszi előbbre egyiké és vallásos érdekeinket. Kétféle javaslatot hallottunk e gyűlésen: vagy mindegyik ilyen ellenegyházban szolgáló lelkész mondjon le s a nép válasszon közülök vagy pedig helyettök egy harmadik hivattassék meg.

Hibáinkat beismertük, új ösvényre léptünk s a felettes illetékes körök bizonyára szentesítik az általunk sóvárgott békés megoldást. Midőn gróf Degenfeld József a hazai egyház megbízásából két alkalommal indult fárasztó, missziói útjára, a hazai egyház szeme előtt a többek között főleg az lebegett hogy a esatlakozási mozgalom által útját vágja a már régebben kísértő amerikai gyors papképzésnek s a gyülekezetek számára képzett pásztorokat küldjön. Ezen üdvös hatás azonban veszedelmes ellenhatást szül s mióta a presbiterián egyház nem kaphat lelkészeket hazulról: szemínariumaiban nyakra-főre képezi a mesterségüket megunt legényeket. Irnokokat s párhónapi tanítás után (a miből rendszeren semmit sem értenek, mert a tanítási nyelv angol; csupán Bloomfieldon oktatja a magyar ifjakat anya nyelvükön egy franciskánus szerzetesből vált ref. lelkész) küldi ki őket missziói munkára. Ismerünk egy ilyen „missionáriust“ a ki róm. kath. hitről tért át hozzánk, bement egy prebyterián papnöveldeben s 5—6 hónapi ottlélet után kiküldetett missionáriusnak s azóta magyar népünknek igehirdetője gyanánt szerepel. Mivel e esatlakozási mozgalom nem segített e bajon, mint óhajtotta azt, sőt a jelenség még aggasztóbb és veszedelmesebb, mint valaha: elérkezett az ideje, hogy esatlakozott lelkészek a hazai egyház által kiközösített nem esatlakozott, de ott hon diplomát nyert lelkészekkel szövetkezve sőt a presbyterián misszió alatt álló komoly s végzett papok támogatására is-számítva felvegyék a harcot a lelkészi pályát lealacsonyító, de főleg népünk hitét veszélyeztető futkározó atyafiak ellen. Ezért volt egyértetű értekezletünk Johnstownban s ezért reméljük, hogy a hazai s amerikai segélyző egyházak között fentálló ellentétek elsimulnak akkor, midőn ide kiszakadt népünknek vallási s egyházi érdekéről van szó, ami mellett csak másodrangú kérdés gyanánt szerepelhet, hogy az amerikai magyar misszionáriusok honnan kapják fizetésöket.

8506 Superior Ave. Chicago Ill.

Nánássy Lajos.

KÜLÖNFÉLÉK.

— **A püspöktől.** Nagytiszteletű Esperes Ur! Az egyetemes konvent elnöksége folyó évi november hó 18-án arról értesített, hogy a két protestáns egyház közös bizottsága Budapesten 1905. november hó 6-án tartott ülésében a *háromszázados Bocskay ünnepnek egyházainkra és iskoláinkra egyaránt kötelező határnapjaul az 1905. évi pünköszt vasárnapját megelőző második vasárnapot, tehát 1906. évi május hó 20. (huszadik) napját állapította meg.* Felhivom ennél fogva a nagytiszteletű esperes urakat, hogy ezen határidőt egyházmegyéjük minden egyes egyházával tudatni, és a háromszázados évfordulati ünnepélynek egyházaink és iskoláink által méltóképen leendő megtartása iránt saját hatáskörükben kellő időben intézkedni méltóztassanak. Kiváló tiszteletem nyilvánításával vagyok: Debrecen, 1905. november hó 27. n. a püspök helyett: *Dicsőfi József* egyházkerületi főjegyző.

— **A tavaszi konventi gyűlés ideje.** Az események előre vetik árnyékukat. A jövő évi tavaszi konventi gyűlés idejét már megállapította az elnökség és 1906 ápril 24-re tüzte ki a konvent összejövetelét. Ez alkalommal fognak a szentesítés alá kerülő zsinati törvényekről s a szentesítés módjáról intézkedni. Csak készen legyenek a törvények akkorára.

— **Zsinati költség.** A törvényhozó zsinat nagy költséggel jár. Szerencse még, hogy a költséget az államsegély fedezi. E héten csak a kerületünket illető szükséglet fedezésére 7000 K. küldetett fel az egyházkerületi pénztár, illetve a püspöki hivatal által.

— **Ritka ováció.** Nt. Jánosi Zoltán lelkész urat, dr. Jászt és lapunk szerkesztőjét is, a miatt hogy az általános választói jog hive és felkérésre a munkások tanításával is foglalkozik, állandóan támadja a különben ref. egyházi körökhöz közelálló „Debrecen“ című napi lap. E támadásokkal szemhen ritka szép ovációban részesítette Jánosit (és lapunk szerkesztőjét is) a debreceni nép. Dec. elsején este 8 órakor lakása elé vonult és szónoka útján iránta való szeretetét és ragaszkodását fejezte ki. Ez a ritka szép ováció egyesek között még azért is nevezetes marad, mert lapunk szerkesztőjét és nt. Jánosi Zoltán urat miatta (mert a nép szavára röviden választottak) 100—100 korona pénzbírságra ítélte.

— **Lelkész választás** A *B.-diószegi* nagy egyház lelkészévé meghívás útján *Veress István* B.-nagy-révi lelkész, lapunk munkatársát választotta. Ritkan esett kitüntetés méltóbbra, mint a jelen esetben. Veress István egyike az ifjabb nemzedék legkitünőbb alakjainak, külföldön is megfordult s azok közé a nagy tudományu papjaink közé tartozik, a kiket külföldön is ismernek.

— **A hol tilos a magyar nyelv.** A hercegprimás Krizsán Mihály józsefvárosi (Budapesti) róm. kath. plébános választását nem erősítette meg, mert a pátronus főváros azt is kikötötte, hogy a templomban magyar nyelven végeztesék az isteni tisztelet. Ez a kikötés természetesen nem a mise latin nyelvére vonatkozott, hanem csak a különben is ritka u. n. szent beszédekre. És ime a biboros főpap és híres magyar történet író a feltételt lehetetlennek jelentette ki s Krizsánt csak adminisztrátorul állította be. Ime hát még most sem olyan üres beszéd az, ha a nép a ref. egyházat magyar egyháznak hívja és az egyház hivatalos neve ma is ez, hogy *magyar református*.

— **Lelkeszi tanítói és érettségi vizsgák.** A pótló és javító lelkészképeségi vizsgák határidejéül f. hó dec. 19-ike állapotott meg. A pótló tanító és tanítónő képeségi vizsgák pedig már dec. 18-án megkezdődnek. Ez alkalommal tartatnak a rendes képeségi vizsgák is. A pót érettségi vizsgák pedig már dec. 13-án megkezdődnek és folytatólagoosan dec. 20-ig tartanak. És pedig ez alkalommal M. Szigeten *Vámosi Mihály* nyug. ref. főgym. igazgató miniszteri biztos és Dóci Imre egyh. kerületi közép isk. felügyelő vezetése alatt.

— **Uj legacio.** A lapunban is közre adott püspöki körlevélnek mégis csak volt némi foganatja. Az újfelhértői egyház vissza állította a legatiót. Az egyház levele megjegyzi, hogy csak theologust fogadnak el. Ennek a megszorító feltételnek története van. Valamelyik vig jogász rontotta el ott a pályatársak dolgát egy ünnep alkalmával. És ennek az ize van a nemes presbitérium szájában még ma is. Ma különben egyáltalában nem jut többé legatio a jog hallgatóknak, sőt ha így haladunk, még a jámbor theologusoknak se.

— **Meghívó.** A debreceni református leánynevelő intézet ifjúsági segítő egyesülete javára 1905-december hó 10-án, az iskola disztermében tartandó első protestáns estélyre. Az estély kezdete délután 5 órakor. Beléptidij: számozott ülőhely 50 fillér. Felülfizetéseket a jótékony célra szívesen fogadunk. A közönség részére csekély díjért ruhatár áll rendelkezésre. Műsor. 1. Weber: „Ima a bűvös vadászból:” énekli: az intézet énekkara. 2. A protestáns estélyek sorozatát megnyitja: Dóczy Gedeon igazgató. 3. Várady Antal—Gaál Ferencz: „Akácvirágok”. Melodráma. szavalja: S. Szabó Emma. V. f. o.: zongorán kíséri Erdős Juliska tk. II. o. n. 4. „Felolvasást” tart: nt. Dicsőfi József ev. ref. lelkész, egyház ker. főjegyző ur. 5. Rossini: „Introduction.” Op. No. 1. Harmoniumra zongora kísérettel. Előadják: Haroniumon Tóth Lajos zenetanár; zongorán Pápay Margit tk. IV. o. növendék. 6. Tompa: „Karácsony est.” Szavalja: Dóczy Irén tanítónő. 7. Root G. T.: „Kövessd a Jézust.” énekli az intézet énekkara. A műsort pont 5 órakor megkezdjük.

— **A zsinatról.** Eredeti távirat. Budapest, dec. 8. A nyug és gyámintézeti javaslat ma lényegtelen változtatással letárgyaltatott és elfogadtatott.

Tudósító.

— **40 éves tanítói jubileum.** Szép s egyszerűségében megható ünnepség folyt le a szabolesmegyei Veresmart községben november hó 30-án. Szabó Sámuel veresmarti ev. ref. tanítót ünnepeltük tanítóságának negyven éves évfordulója alkalmából, *felekezeti különbség nélkül*. S méltán is, mert Szabó Sámuel mindaddig, a míg az 1905-ik, évben községünkben gör. kath. iskola is létesült, a község minden tanköteles gyermekét egyenlő odaadással s lelkiismeretességgel tanítgatta, vezetgette a szépben jóban és nemesben s oltogatta beléjük a tudomány nemes hajtásait. Negyven esztendő!! Sok embernek egész életideje nem terjed negyven esztendőrel! Bizony-bizony, elég ennyi időt közpályán eltölteni! Teljesen elég arra, hogy a haját őszszé, a kedélyt fásulttá tegye! Hát ha még ezt az időt, mint nemzet napszámosságának, a tanítói pályán kell eltölteni?! Mindannyian tudjuk azt, hogy e pálya nehéz, sok kellemetlenséggel van összekötve. Hiszen már a régi latin közmondás is azt tartja, hogy a kit az Istenek gyűlölnék: a tanítói pályára választják el! A mi szeretett tanítónk — kinek kedélye, életnézete hatvan éve dacára vidám, lehet mondani gyermekies, naiv — az állásával járó nehézségeket s szellemetlenségeket tapintatossággal, bánásmóddal és jó szodorával legyőzte s mindez jóknak szeretetét kiérdemelte. Veresmart község képviselőtestülete egy aranyláncon függő szép kivitelű ezüst órával lepte meg érdemes tanítóját, melyek szép szavak kíséretében legelső tanítványai közül egy egyszerű földműves nyujtott át az ünnepeltnek. Az ev. ref. egyház pedig szeretete és hálája látható jeléül egy szép kötésű s kidolgozású s ajánló lappal ellátott nagy negyedrért alaku énekes könyvvel kedveskedett, melyet az egyháztanács élén a lelkész adott át szeretett tanítójának azon jó kívánsággal kapcsolatban, hogy testi s szellemi erőinek, tehetségeinek teljes birtokában még sok esztendőig szolgálja egyházát s majdan pedig a jól megérdemelt nyugalmat is élvezze megelégedésben s esendes boldogságban. Ez üdvözlő szavakra ünnepelt mondott megindult s elesukló hangon köszönetet. A környékről, tisztelői és barátai közül többen vettek részt az ünnepelésben. Veresmark, 1905. dec. 3. Kész szolgálja *Horkay Barna* ev. ref. lelkész.

— **Egyházkerületi gyűlés jegyzőkönyve.** Az őszi egyházkerületi közgyűlés jegyzőkönyve megjelent. Szokatlanul hamar és idejében. A püspöki hivatal pedig több segítségül vett hittanhalgató közreműködésével kettős keresztelés alatt ma postára is adta. És pedig a mint helyes, egyenesen a lelkészi hivatalok címére.

— **Sárói Szabó József.** Ily név alatt jelent meg a *Debreceni Képes Kalandárium* 1906-ik évfolyamában egy közlemény. Címe: „*A magyarországi reformátusok százesztendősi énekeskönyve.*” Mivel ezt a közleményt én irtam, s mivel én nem vagyok Sárói Szabó József, minden tévedés és esetleges balmegítelés elkerülése végett kijelentem, hogy a praedicatumot tudtomon kívül szedték nevem elé. Tisztelettel kérem egyúttal az én nagy jóakaróimat, hogy ne akarjanak minden áron praedicatumos nemessé tenni. Ez az S. jegyet szülőfalumról, Serkéről csak megkülönböztetésül írom nevem elé, miután a római pápától kezdve a debreceni harangozóig számanélkülien vagyunk mi Szabó Józsefek. Debrecen, 1905. dec. 4. *S. Szabó József* collegiumi tanár.

— A keresztyén ifjak egyesületének nemzetközi bizottsága nemrég zárta le számadásait a múlt évről. Anyagilag nem a legörvendetesebb eredményt konstataáltak, a menyiben a múlt év 10000 frank deficitet eredményezett. Annyival örvendetesebben vették tudomásul, hogy az egyesület több országban szépen gyarapodik. A norvég egyesület fenállásának 25-ik évfordulóját ünnepelte. Poroszországban a berlini csoport Henrik porosz trónörökös védnöksége alatt áll, s a múlt évben szintén jubileumot tartott. A bizottság kiküldöttei Németországban utazván, maguk győződtek meg az egyesület haladásáról. Svájcban és Belgiumban hasonló haladás van. Angolországban a londoni központi egyesület fennállásának 61-ik évét ünnepelte, s 10.806 tagja van az egyesületnek. Amerikában nemrég 5000 jelenlevő tartott ifjusági gyűlést. Még Kóréában is hódít az egyesület a souleui egyesület 349 tagból áll. Az 1905 évi statisztikából kitűnik, hogy az egész világon 7320 egyesület 693,711 tag van, a múlt évi emelkedés 541 új egyesület 37,636 taggal.

— A nagy városok, különösen pedig a fővárosok lakosságának rohamos emelkedésével a hívek lelki szükségének ellátása egyre nagyobb terheket ró az egyházra. Innen van, hogy a fővárosokban egyre másra épülnek az új templomok. Kopenhágában 500,000 lakos számára 32 temptom van 94 lelképásztorral. Általános a meggyőződés, hogy a temptom kevés és most azon fáradoznak, hogy 15 új temptomot építsenek, illetőleg hogy az új temptomok építésére megfelelő alapot találjanak. Berlinben még aránytalanabb módon történt a lakosság számának szaporodása, épen ezért még inkább érzik annak a szükségét, hogy új temptomokat építsenek s új lelkészi állásokat szervezzenek. Berlinnek egyik városrészében 100,000 lakos számára van egy temptom 4 lelkésszel. Egy lelkésznek naponta 40 házasságkötés egy másikkal pedig 72 keresztelest kell végeznie. Pedig Berlinben elég tekintélyes összeget költöttek az utolsó 3 évtized alatt templomépítésre. Körülbelül 20 templom épült az utolsó 30 év alatt s a lakosok mintegy 30 millió márkát adtak ezen célra.

— A vashingtomi Capitoliumban van egy terem a szobrok számára. Amerika minden államát felhatalmazták, hogy ithelyezzék el két olyan elhalt polgárjuk szobrát, a kit ezen megtiszteltetésre a legméltóbbnak ítélnék. Illinois állam a maga részéről egy Villard nevű nőt jelölt ki ezen megtiszteltetésre, a kinek az a nagy érdeme volt, hogy az alkoholizmus elleni küzdelmet, melyet néhány asszony kezdeményezett, oly ügyesen vezette, hogy az alkoholizmust ezen államból kiirtotta. Erdekes megjegyezni, hogy e nő francia hugenotta származású volt. Arról álmodozott, hogy küzd az alkoholizmus ellen, mely a bűnöknek sokféle alakját szokta előidézni. Sajátoság mindenesetre, hogy míg egyes államok az alkoholizmus elleni küzdelemnek nagy jelentőséget tulajdonítanak, addig nálunk még az egyház sem veszi ki a maga részét a küzdelemből.

— Az Egyesült Államokban nem régen egyik Bonaparte ivadék lett miniszter, ki úgy látszik a vallási kérdések iránt katona léte is nagy érdeklődéssel viseltetik. Jeromos király egyik ivadéka Bonaparte Károly ugyanis a haditengerészet minisztere vállalkozott arra, hogy egy előkelő keresztyén egyesület gyűlésén egy nagyfontosságú kérdéstről

tartson előadást. Növeli az esemény érdekességét, hogy egy magas rangú államhivatalnok, ki egyuttal buzgó katolikus is, egy protestáns gyűlésen beszélt vallási kérdésekről. Beszédének tárgya az igaz vallás és a politika volt, azt fejtegette benne, hogy miképen töltheti be valaki politikai kötelességeit vallásos szellemben, s hogy a ki valamely hivatal magára vállal, azt mint szent kötelességet kell betöltenie. Érdekes fejtegetés lehetett, mikor egy magas politikai állásban levő és egy fényes nevet öröklő férfi arról beszélt, hogy miképen kellene az egyes személyek cselekvéseinél az erkölcsnek és a vallásnak a főrugónak lenni még a politikában is, melyről még ma is hirdetik, hogy a politika eszközeiben nem lehet válogatni. Vagy talán az erkölcsnek a politikában való érvényesülését elég csak elméletileg fejtegetni és sürgetni?

— Az amerikai biblia társaság, melynek székhelye New Yorkban van, egész Amerikára, sőt más világrészekre is kiható munkásságot fejt ki. Ez évben a biblia revideált amerikai fordítását adták ki. Különösen a déli államokban fejtenek ki sikeres munkát. Az 1904 évi augusztus hónapban két annyi példányt adtak el a bibliából, mint 1903. augusztusában. Cuba szigetén, mely csak nem rég szabadult fel a spanyol fanatizmus járma alól, a biblia nagykelendőségnek örvend, csak egy hónap alatt 2268 példány biblia vagy biblia részlet kelt el. Mint mindenütt, úgy Cuba szigetén is az a biblia árusítás legnagyobb akadály, hogy nem rendelkeznek elég számú jól előkészített és képzett kolportőrrel. Annyivalinkább sajnálatos körülmény ez, mert a biblia terjesztésére kinálkozó alkalom egyre kedvezőbb Porto Ricóban most egy presbiterium alkotásával akarnak a biblia árusításának és terjesztésének támaszt nyújtani. Columbiában és Venezuelában oly sok politikai nehézségbe ütközött a biblia terjesztése, hogy az ágenst vissza kellett hívni. A társaság központi igazgatósága csak nehezen tudta kieszközölni az önkényesen letartóztatott kolportőrök szabadon bocsátását. A mexikói köztársaságban mintegy 30 kolportőr működik. A brazíliai agens azt jelenti, hogy az egész ország a biblia olvasás kérdésevel foglalkozik, de nagy akadály, hogy a meglevő biblia fordítás nem megfelelő, épen ezért megfelelő fordításról gondoskodnak. La Palatában már 40 év óta működik a társaság. Egyiptomban a társaság a presbyteriánus missióval egyetértésben működik, sürgetik, hogy a bibliának arab nyelvre fordításáról gondoskodjanak. Arábiában két kolportőr, kik áttért mohamedánok 112 bibliát adtak el egészen vad nép közt, pedig e szegény nép közt árult könyvek mind olcsóbbak, mint a biblia. Teheránban is van két kolportőr, kik a múlt évben 3 várost 37 falut kerestek fel. Azonban kormányrendelet tiltotta meg a bibliának török és persa nyelven való terjesztését. Natalban a zulus közt több ezer példányban terjeszti a társaság a bibliát. A társaság az indiai keleti részén is nagy tevékenységet fejt ki, szóval a világ minden részét behálózza.

— A keresztyén deákszövetség, mely 1895-ben alakult, első 10 éves működését szép eredményekkel zárta le. A szövetségbe 900 egyesület tartozik, összesen 45,000 deákkal. A haladást különösen úgy szemlélhetjük, ha összehasonlítjuk az egyesület tagjainak mai számát az 1895-ikivel. Még 1895-ben 1825 egyesület tartozott bele összesen 103,000 taggal,

